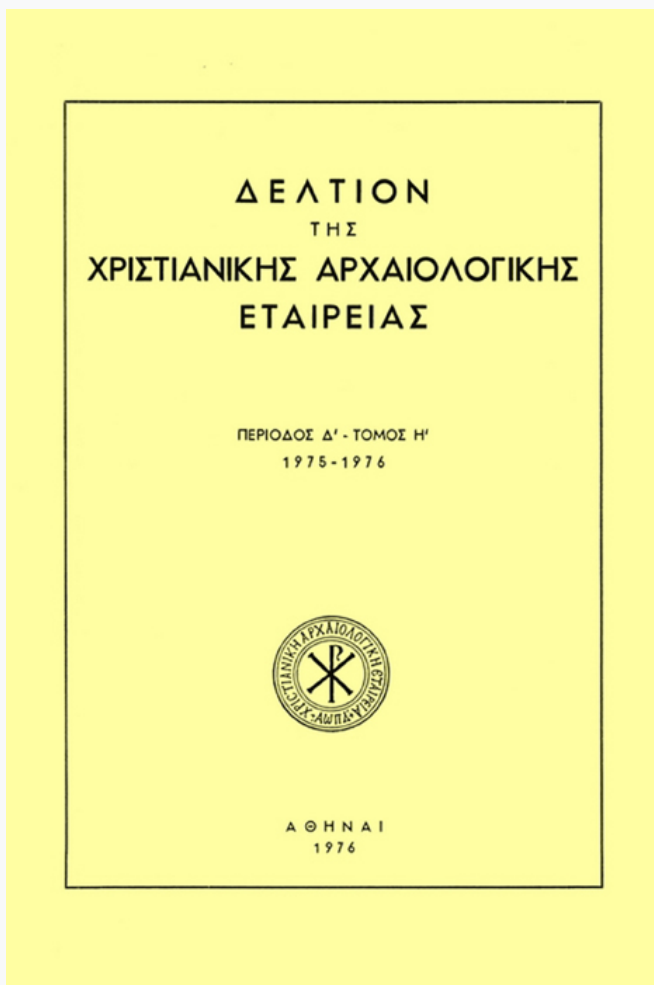

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 8 (1976)

Δελτίον ΧΑΕ 8 (1975-1976), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Βίκτωρα Λάζαρεφ (1897-1976)

Η επιγραφή του ναού της Μεταμορφώσεως της Βελτσίστας και ο Ιωάσαφ ο Φιλανθρωπηνός (πίν. 43)

Μυρτάλη ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

doi: [10.12681/dchae.849](https://doi.org/10.12681/dchae.849)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ Μ. (1976). Η επιγραφή του ναού της Μεταμορφώσεως της Βελτσίστας και ο Ιωάσαφ ο Φιλανθρωπηνός (πίν. 43). *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 8, 73-83.
<https://doi.org/10.12681/dchae.849>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η επιγραφή του ναού της Μεταμορφώσεως της
Βελτσίστας και ο Ιωάσαφ ο Φιλανθρωπηνός (πίν. 43)

Μυρτάλη ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

Δελτίον ΧΑΕ 8 (1975-1976), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του
Βίκτωρα Λάζαρεφ (1897-1976) • Σελ. 73-83

ΑΘΗΝΑ 1976

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΗΣ
ΒΕΛΤΣΙΣΤΑΣ ΚΑΙ Ο ΙΩΑΣΑΦ Ο ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΗΝΟΣ

(ΠΙΝ. 43)

Στή γραπτή κτητορική επιγραφή της μικρής εκκλησίας της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, που υπάρχει στην περιοχή του χωριού Βελτσίστα της Ήπειρου (σημερινή Κληματιά)¹, μνημονεύεται ο ιερομόναχος Ίωάσαφ ο Φιλανθρωπηνός. Αναφέρει συγκεκριμένα το τμήμα της επιγραφής που ενδιαφέρει εδώ (πίν. 43) :

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων. κ(αὶ) ἀνίστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ Κ(υρίου)ν κ(αὶ) θ(εοῦ)ν κ(αὶ) σ(ωτῆ)ρ(ο)ς ἡμῶν Ἰ(ησοῦ)ν Χ(ριστοῦ)ν. διὰ σπουδῆς, κόπου τε κ(αὶ) ἐξόδου. το[ῦ] ἐν ἱερομονάχοις ὀσιωτά/του κ(αὶ) πνευματικῶν πατρ(ό)ς. κύρ(οῦ) Μητροφάνου[ς] μετὰ τῶν σὺν αὐτῶ διαγόντων πατέρων καὶ ἀδελ/φῶν. (καὶ) μάλιστα τοῦ προκεκοιμημένου ἀειμνίστου δούλου τοῦ θ(εοῦ) Ἰωάσαφ ἱερομονάχ(ου) / κ(αὶ) πνευματικῶν πατρ(ό)ς τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ. μ[ιμη]ταὶ χρηματοῦντες κ(αὶ) συμβιωῦνται. / ἐπὶ ἔτους...²

Ἡ ἐκκλησία ἔγινε σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπιγραφή τὸ 1568³. Ἡ ζωγραφικὴ διακόσμησή της εἶναι ἔργο τοῦ Θηβαίου ζωγράφου Φράγκου Κονταρῆ⁴.

1. Γιὰ τὴν ἐκκλησία βλ. Δ. Ε. Εὐαγγελείδης, Ὁ ζωγράφος Φράγκος Κατελάνος ἐν Ἠπείρῳ, ΔΧΑΕ, περ. Δ', τ. Α' (1959), σ. 40 ἔ.

2. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελείδη (δ.π. σ. 41). Ἡ φθορὰ κατακόρυφη στὴ μέση περίπου τῆς ἐπιγραφῆς κάνει πολὺ δύσκολη σήμερα τὴ χωρὶς πολλὰ κενὰ ἀνάγνωση στὸ μέρος αὐτό. Συμπληρώθηκαν βασικά, στὸ τέλος τοῦ τρίτου στίχου τὸ Λ πὺν ὑπάρχει μικρογραφημένο ἐπάνω ἀπὸ τὸ Ε (ἀδελ/φῶν ἀντὶ ἀδε/φῶν) καὶ στὸ ἴδιο σημεῖο στὸν τέταρτο στίχο τὸ Χ' πὺν ὑπάρχει ἐπάνω ἀπὸ τὸ Α (ἱερομονάχ(ου) ἀντὶ ἱερομονάχ(ου)).

3. «ἐπὶ ἔτους ζουο (Σ), ἰνδ(ικτιῶνος) ιας'χ.». Ἡ συμπλήρωση τῆς χρονολογίας μετὰ τὴ μονάδα πὺν δὲ σώζεται (Σ) ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἄ. Ξυγγόπουλο μετὰ βάση τὴν ἰνδικοτιῶνα (Σχεδιάγραμμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν Ἄλωσιν, Ἀθῆναι 1957, σ. 116, σημ. 2. Βλ. ἐπίσης Εὐαγγελείδης, δ.π. σ. 41).

4. Στὴν ἱστορία τῆς ἐκκλησίας ἀναφέρεται τὸ τελευταῖο μέρος τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωση τοῦ ὀνόματος τοῦ Φράγκου Κονταρῆ ὀφείλεται στὸ Μ. Χατζηδάκη (Ὁ ζωγράφος Φράγκος Κονταρῆς, ΔΧΑΕ, περ. Δ', τ. Ε', 1969, σ. 299 ἔ.).

Ἡ χρονολόγηση τῆς ἐκκλησίας, τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα τοῦ «προκεκοιμημένου» Ἰωάσαφ δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ σύγχρονο ἡγούμενο τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Φιλανθρωπηνῶν ἢ τοῦ Σπανοῦ ποῦ βρίσκεται στὸ Νησί τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὶς δύο γραπτὲς κτητορικὲς ἐπιγραφὲς τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν, ὅτι ὁ Ἰωάσαφ «μετὰ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν» (μοναχῶν) ἀνακαίνισε καὶ ἐκόσμησε μὲ τοιχογραφίες τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς κατὰ τὸ 1542 (μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ μὲ τὸ νάρθηκα) καὶ τὸ 1560 (παρανάρθηκες) ⁵.

Ἄλλὰ πῶς ἐξηγεῖται ἡ παρουσία τοῦ ἡγούμενου τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν στὴ Βελτσίστα καὶ ἡ συμμετοχὴ του στὴν κατασκευὴ τοῦ ἐξακκλησιοῦ; Τὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἐπιγραφῆς θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ.

Ὁ Δ. Εὐαγγελίδης σχολιάζοντας στὸ σχετικὸ ἄρθρο του τὴν ἐπιγραφὴ ἀναφέρει: «Ἄλλ' ὁ Ἰωάσαφ καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς ἐναυθα περιγραφομένης ἐκκλησίας μετέσχε ζήσας ἐν τῇ κώμῃ Βελτσίστα καὶ ἐπισύρας τὴν μίμησιν τῶν ἄλλων ἐκεῖ μοναχῶν, ποῦ ἀφηγεῖται ἡ ἐπιγραφὴ (μιμηταὶ χρηματοῦντες καὶ συμβιώται)» ⁶. Κατὰ τὴν ἄποψη δηλαδὴ τοῦ Εὐαγγελίδου, ὑπῆρχε στὴν κώμη τῆς Βελτσίστας κάποια μονή, μὲ ἡγούμενο τὸ 1568 τὸ Μητροφάνη. Στὴ μονὴ αὐτὴ ὑποτίθεται ὅτι ἐξῆσε γιὰ ἄγνωστο χρονικὸ διάστημα ὁ Ἰωάσαφ ὁ Φιλανθρωπηνὸς καὶ σὰ συμβιώτης τῶν ἐκεῖ μοναχῶν πῆρε μέρος στὸ ἔργο. Πρόκειται γιὰ προσωπικὴ ἄποψη, γιὰτὶ ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ δὲν προκύπτει κανένα προσδιοριστικὸ στοιχεῖο γιὰ τὸν τόπο ὅπου βρισκόταν ἡ μονὴ τοῦ Μητροφάνη οὔτε ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Εὐαγγελίδου ἄλλη γραπτὴ πηγὴ ποῦ νὰ στηρίξῃ τὴν ἄποψη αὐτὴ. Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῇ πῶς στὴ Βελτσίστα δὲν εἶναι γνωστὸ ὅτι ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ δὲ σώζεται σήμερα καμμία μονὴ στὸ χωριὸ καὶ στὴν κοντινὴ περιοχὴ του.

Εἶναι ὅμως γνωστὸ ἀπὸ τὸ χρυσόβουλλο ποῦ ἀπέλυσε τὸ 1321 ὁ Ἄνδρόνικος Β' ὁ Παλαιολόγος γιὰ τὴ Μητρόπολη Ἰωαννίνων, ὅτι ὑπῆρχε τότε στὴ Βελτσίστα ἡ μονὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ. Τὸ χρυσόβουλλο ὀρίζει νὰ κατέχῃ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων τὰ ἀναφερόμενα σ' αὐτὸ κτήματα «... ἦγουν τὰ μὲν προκατεχόμενα παρ' αὐτῆς διὰ δικαιομάτων διαφόρων, χωρίον τὸ Παροικεῖον, χωρίον.... χωρίον ἢ Βελτζίστα, σὺν τῷ

5. Ἁ. Ξυγγόπουλος, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Ἰωαννίνων, Ἠπειρ. Χρον., Α' τεύχ. 2, 1926, σ. 137-138. Μ. Ἀχειμάστου-Ποταμιάνου, Νέα στοιχεῖα περὶ τῆς Μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν εἰς τὴν Νῆσον τῶν Ἰωαννίνων, Ἀνάλεκτα, VI, 3, 1973, σ. 459 καὶ 461, σμμ. 11.

6. Ὁ. π. σ. 42.

ἐκεῖσε μοναστηρίῳ τῷ εἰς ὄνομα τιμωμένων τοῦ τιμίου Ἄρχιστρατήγου τῶν Ἄνω Δυνάμεων, μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων ἀνθρώπων, τοῦ τε Λουκά καὶ τοῦ Πολυτεχνῶ καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῶν.... τὸ ἡμισυ τοῦ χωρίου.... ἕτερον σιγγιλλατικὸν τῆς Βελτζίστας (στίχοι) ὀκτώ μετὰ τῆς νομῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ λάκκου τοῦ Κουκούβρικα....»⁷. Ἀλλὰ δὲ σώζεται, ὅσο γνωρίζομε, καμμία μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐν ἐνεργείᾳ τῆς μονῆς τοῦ Ἀρχάγγελου Μιχαὴλ τὸ 16ο αἰ., ὕστερα δηλαδὴ ἀπὸ δυόμισι αἰῶνες. Ἰσως ὑπῆρχε, ἴσως καταστράφηκε ἢ ἐξέπεσε καὶ διαλύθηκε στὸ διάστημα αὐτό⁸.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφή τῆς Βελτσίστας, ὁ ἱερομόναχος Μητροφάνης καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς ὑπῆρξαν «συμβιωταί» τοῦ ἱερομόναχου Ἰωάσαφ τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ. Ὁ Ἰωάσαφ, πού εἶχε πεθάνει ὅταν τελείωσε ἡ ἐκκλησία, εἶχε συντελέσει οὐσιαστικὰ στὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἔργου (Ἀνηγέρθη... διὰ σπουδῆς κόπου τε καὶ ἐξόδου τοῦ... κυροῦ Μητροφάνους μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ διαγόντων πατέρων καὶ ἀδελφῶν καὶ μάλιστα τοῦ προκεκοιμημένου... Ἰωάσαφ..). Τὴν ἐργασία συνέχισαν καὶ συμπλήρωσαν οἱ «συμβιωταί» του, ὁ ἱερομόναχος Μητροφάνης μὲ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς μονῆς «μιμηταὶ χρηματοῦντες» τοῦ Ἰωάσαφ⁹.

7. Πρόχειρα Κ. Στεργιόπουλος, Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν γεωγραφίαν τῆς Ἠπείρου, ἐν Ἀθήναις 1937, σ. 39. Ὁ Εὐαγγελίδης (δ. π. σ. 40, σημ. 4) σημειῶνει στίς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησία «τῶν Ταξιαρχῶν, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου (1321)....». Ἀλλὰ πρόκειται γιὰ μεταβυζαντινὴ ἐκκλησία. Σύμφωνα μὲ τὴ ντόπια παράδοση, ἡ μονὴ τοῦ Ταξιάρχου πού ἀναφέρει τὸ χρυσόβουλλο ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ (τὸ πιθανότερο κιάλας), «κάτω ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Μεταμορφώσεως, ὅπου ὑπάρχει σήμερα σωρὸς ἀπὸ πέτρες». Καὶ μετὰ πού διαλύθηκε ἡ μονὴ ἐγίνε ἡ ἐκκλησία στὸ χωριό. (Τὰ παραπάνω σύμφωνα μὲ ἀφήγησιν τοῦ Ἱερέα τοῦ χωριοῦ στὸν Ἐπιμελητὴ Βυζ. Ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Τριανταφυλλόπουλο, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ γιὰ τὴν πληροφορία.)

8. Δὲ θὰ ἦταν ἀπίθανο τὰ ταραγμένα αὐτὰ γιὰ τὴν Ἠπειρο χρόνια. Σύμφωνα μὲ μαρτυρία τῆς ἐποχῆς, τὸ φρούριο «τῆς Βελτζίστας» ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ Σπάτα τὸ 1388 (Στεργιόπουλος, δ. π. σ. 44).

9. Ἡ συμπυκνωμένη φράσις μὲ τὴ λαθεμένη σύνταξιν, μὲ τὴν ὀνομαστικὴ μεταχικὴ πρότασις στὸ τέλος ἀντὶ γιὰ γενικὴ, διόλου παράξενη γιὰ τὴν περιορισμένη γραμματικὴ παιδεία πού εἶχαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς, διόλου ἀδικαιολόγητη ἐπίσης γιὰ τὸ εἶδος τοῦ κειμένου πού ἔπρεπε νὰ χωρέσῃ στὸ μικρὸ διαθέσιμο τόπο τῆς ἐπιγραφῆς, εἶναι ἄρκετὰ δυσνόητη. Ἡ ἐρμηνεία πού δίνεται ἐδῶ θεωρεῖται ἡ πιὸ πιθανή. (Ἀνηγέρθη... διὰ σπουδῆς κόπου τε καὶ ἐξόδου τοῦ... κυροῦ Μητροφάνους, μετὰ τῶν... ἀδελφῶν καὶ μάλιστα (διὰ σπουδῆς...) τοῦ προκεκοιμημένου... Ἰωάσαφ... τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ μιμηταὶ χρηματοῦντες καὶ συμβιωταί). Γιατὶ α) δὲ θεωρεῖται πιθανὸ ὅτι θὰ ἀφιέρωναν τόσο μέρος στὴν ἐπιγραφή πού διακονοῦν τὴν κατασκευὴ τῆς ἐκκλησίας σὲ ἀπλή μνεῖα τοῦ Ἰωάσαφ, γιὰ νὰ δηλωθῇ μόνον ἡ σχέση του μὲ τὸ Μητροφάνη καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἡ μίμησις τοῦ παραδείγματός του σὰν ἀνακαινιστοῦ τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν (Ἀνηγέρθη... διὰ σπουδῆς... τοῦ... κυροῦ Μητροφάνους μετὰ τῶν... ἀδελφῶν. Καὶ μάλιστα

Με τὰ στοιχεῖα αὐτὰ θὰ μπορούσε νὰ διατυπωθῆ ἡ ἄποψη, ὅτι ἦταν ἡ μονὴ τῶν Φιλανθρωπηνῶν ποὺ ἀνέλαβε τὴν ἀνέγερση καὶ τὴν ἱστορήση τοῦ ἐξωκκλησιοῦ τῆς Βελτισίστας, μὲ ἠγούμενο τὸν Ἰωάσαφ καὶ κατόπιν τὸ Μητροφάνη. Φαίνεται λογικὸ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα τῆς ἐπιγραφῆς ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἰδιαίτερης μνείας τοῦ Ἰωάσαφ δὲ γίνεται στὸν προσωρινὸ λίγο - πολὺ «συμβιώτη» τῶν μοναχῶν κάποιας μονῆς τῆς περιοχῆς (τῆς μονῆς τοῦ Ταξιάρχη ἢ κάποιας ἄλλης), ὁ ὁποῖος δαπάνησε καὶ πῆρε ἐνεργὰ μέρος στὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου τῆς Βελτισίστας στὴ διάρκεια τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του. Τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἡ διάχυτη ἐντύπωση ποὺ δημιουργεῖ τὸ ὕφος γενικὰ τοῦ κειμένου συνιστοῦν θετικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν προγενέστερο τοῦ Μητροφάνη ἠγούμενο τῆς μονῆς ποὺ ἀνέλαβε τὸ ἔργο. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ἰωάσαφ ἦταν ὀκτῶ χρόνια πρὶν ἠγούμενος τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν (1560).

Πραγματικά, τὸ σημαντικὸ σὲ ἕκταση μέρος τῆς κτητορικῆς ἐπιγραφῆς ποὺ ἀφιερώνεται στὸν προκεκοιμημένο ἠγούμενο· ἡ διατυπωμένη μὲ ἔμφαση, ἐπίσημη ἀναφορὰ στὸν Ἰωάσαφ, σὲ ξεχωριστὴ θέση καὶ σὲ τόνο ποὺ καθόριζε ἐπίσης ἡ ἀπόσταση ποὺ ἔφερε ὁ θάνατος· ἡ ἰσότιμη μνεία τοῦ Μητροφάνη καὶ τοῦ Ἰωάσαφ σχετικὰ μὲ τὴ θέση τους, θέση κτητόρων, στὴν ἐκτέλεση τοῦ θεάρεστο ἔργου τῆς Βελτισίστας· ἡ ρητὴ δήλωση τοῦ στενοῦ δεσμοῦ τοῦ ἠγούμενου Μητροφάνη καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς μὲ τὸν Ἰωάσαφ (μιμηταὶ χρηματοῦντες καὶ συμβιώται), ποὺ ἀφήνει νὰ διαφανῆ ὅτι στὸ Μητροφάνη μᾶλλον παρὰ στὸν Ἰωάσαφ ἀνήκει ἡ τιμὴ αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ ποὺ ἀντανაკλᾷ σὲ ὄλο τὸ ἔργο, ἀποτελοῦν στὸ σύνολό τους στοιχεῖα ποὺ εὐνοοῦν τὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ ἐν βίῳ σχέση τοῦ ἱερομόναχο Μητροφάνη καὶ τῶν μοναχῶν μὲ τὸν ἱερομόναχο Ἰωάσαφ ἦταν ἡ καθορισμένη ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς κανόνες σχέση τοῦ ὀφειλόμενου σεβασμοῦ καὶ

λιστα τοῦ... Ἰωάσαφ... μιμηταὶ χρηματοῦντες καὶ συμβιώται). β) Δὲ θεωρεῖται, ἀπὸ τὴ διατύπωση τῆς ἐπιγραφῆς, ἱκανοποιητικὴ ἢ ἐξήγηση ὅτι μνημονεύεται ὁ Ἰωάσαφ γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ ἔδωσε ἀπλῶς στὸ Μητροφάνη. (Ἀνηγέρθη... διὰ σπουδῆς... τοῦ... κυροῦ Μητροφάνους μετὰ τῶν... ἀδελφῶν καὶ μάλιστα (μετὰ) τοῦ... Ἰωάσαφ... μιμηταὶ χρηματοῦντες καὶ συμβιώται). Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ στὸ τέλος αἰτιολογεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἦταν πιά στὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λόγους οἰκονομίας τοῦ εἶδους τῆς ἐπιγραφῆς, μὲ ἀναπόφευκτο τὸ συμφρμὸ στὴ σύνταξη τῶν δύο διαφορετικῶν ἐνοιῶν (συμβολὴ τοῦ Ἰωάσαφ στὸ ἔργο καὶ σχέση του μὲ τὸ Μητροφάνη καὶ τοὺς μοναχοὺς). Ἡ ἰδιότητα τοῦ Ἰωάσαφ σὰν ἠγούμενου τῆς περιώνυμης μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν καὶ ἔπειτα ἡ ἔμφαση μὲ τὴν ὁποία μνημονεύεται στὴν ἐπιγραφή (καὶ μάλιστα τοῦ...), ποὺ τὴν ἐπιτείνει ἡ χρῆση τῆς ὀνομαστικῆς στὴ μετοχικὴ πρόταση, ὑποδηλώνουν στενὴ καὶ οὐσιαστικὴ σχέση του μὲ τοὺς μοναχοὺς καὶ μὲ τὸ ἔργο, καὶ μάλιστα μακρόχρονη (συμβιώται), ποὺ ἐπέβαλλε νὰ τιμηθῆ κατὰ τὴν τάξη ὁ «προκεκοιμημένος» ἠγούμενος, ὅπως ταίριαζε καὶ ἀπὸ τὴ θέση του στὸ θεάρεστο αὐτὸ ἔργο.

τῆς ὑπακοῆς στὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς, ποὺ εἶχε πρόσφατα κοιμηθῆ.

Ἡ ἄποψη ὅτι τὸ ἐξωκκλήσι τῆς Βελτσίστας ἐγίνε ἀπὸ τοὺς δύο διαδοχικοὺς ἡγούμενους τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηῶν, τὸν Ἰωάσαφ τὸ Φιλανθρωπηῶν καὶ τὸ Μητροφάνη, πιθανότατα σὲ κτῆμα ποὺ εἶχε ἡ μονὴ στὴν περιοχὴ αὐτή, ἐνισχύεται ἀπὸ ἄλλα ἐνδεικτικὰ στοιχεῖα.

Ἡ ἄρχοντικὴ οἰκογένεια τῶν Φιλανθρωπηῶν καὶ εἰδικὰ ἡ κτητορικὴ μονὴ τῶν Φιλανθρωπηῶν στὸ Νησί ἐμφανίζονται νὰ ἔχουν σχέσεις μὲ τὴ Μητρόπολη τῶν Ἰωαννίνων τὸ 14ο αἰ. καθὼς καὶ ἀργότερα, τὸ 16ο αἰ.

Στὸ νάρθηκα τῆς μονῆς τοῦ Νησιοῦ εἰκονίζονται πέντε κεκοιμημένοι Φιλανθρωπηνοί, δεόμενοι γονατιστοὶ στὸν Ἅγιο Νικόλαο, ποὺ παρακαλεῖ γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ τὸν Ἰωάσαφ τὸ Φιλανθρωπηῶν «μετὰ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν» τὸ Χριστό, ποὺ ἐμφανίζεται στὸν οὐρανὸ ἐπάνω καὶ τοὺς εὐλογεῖ. Ὁ πρῶτος στὴ σειρὰ τῶν κεκοιμημένων εἶναι ὁ Μιχαὴλ ὁ Φιλανθρωπηνός (+1341/2) «ὑποψήφιος τῆς ἀγιωτάτης Μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων», σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ποὺ συνοδεύει τὴ μορφὴ του¹⁰. Ὁ Μιχαὴλ ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἀνακαινιστὴς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ καθολικοῦ δηλαδὴ τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηῶν (1291/2), ἱερεὺς τότε καὶ οἰκονόμος τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων, σύμφωνα μὲ τὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή τοῦ 1542¹¹. Σημαντικὸ ἐπίσης ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα εἶχε ὁ πέμπτος στὴ σειρὰ, Μουρίκης (Μαυρίκιος) ὁ Φιλανθρωπηνός, σακελλάριος Ἰωαννίνων, ποὺ ντύθηκε ἀργότερα τὸ μοναχικὸ σχῆμα καὶ μετονομάσθηκε Ματθαῖος (+1533/4)¹².

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲ φαίνεται ἀπίθανο, ὅτι ἡ μονὴ τῶν Φιλανθρωπηῶν εἶχε ἢ ἀπόκτησε ἀπὸ ἔμμεσο μὲ τὴ Μητρόπολη τῶν Ἰωαννίνων σύνδεσμο κτῆματα στὴν κοντινὴ Βελτσίστα καὶ ὅτι ὑπῆρχε κάποιο μετόχι τῆς ἐκεῖ, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν ἡ ἴδια ἢ παλιὰ μονὴ τοῦ Ταξιάρχη.

Ὁ ζωγράφος Φράγκος Κονταρῆς ποὺ ἱστόρησε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Βελτσίστας (1568) εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸ ἔργο του στὴν Ἡπειρο. Οἱ ἀδελφοὶ Θηβαῖοι ζωγράφοι Γεώργιος ἱερεὺς καὶ ἐκκλησιάρχης, ἀργότερα σακελλάριος Θηβῶν καὶ Φράγκος Κονταρῆς ἐργάσθηκαν στὴν Ἡπειρο καὶ στὰ Μετέωρα. Ὅπως εἶναι γνωστό, μαζὶ ἱστόρησαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Κράνης στὴν Ἡπειρο (1563)¹³ καὶ τὸ νάρθηκα τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Βαρλαάμ στὰ Μετέωρα (1566)¹⁴, ποὺ ἰδρυτές τῆς

10. Ξυγγόπουλος, ὁ.π. Ἡπειρ. Χρον., σ. 134, εἰκ. 13.

11. Ὁ.π. σ. 137-138.

12. Ὁ.π. σ. 135.

13. Γιὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κράνης βλ. Εὐαγγελίδης, ὁ.π. σ. 45 ἑ. Χατζηδάκης, ὁ.π. σ. 301.

14. Χατζηδάκης, ὁ.π.

υπήρξαν οι άδελφοί Νεκτάριος και Θεοφάνης ΄Αψαράδες, από τη γνωστή οικόγένεια των ΄Ιωαννίνων ¹⁵.

Στους δύο Θηβαίους ζωγράφους μπορεί να αποδοθῆ με πολλή πιθανότητα ἡ ζωγραφική διακόσμηση τῶν παραναρθῆκων τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπῶν (1560) ¹⁶. Στὴν περίπτωση αὐτῆ θὰ εἶχαμε τὸ παλιότερο γνωστὸ καὶ ἀσφαλῶς τὸ καλύτερο ποιοτικὰ ἔργο τους. Καὶ θὰ ἦταν φυσικὸ νὰ καλέσῃ ὁ ΄Ιωάσαφ τὸ Φράγκο Κονταρῆ (ὁ ἱερεὺς Γεώργιος εἶχε ἴσως στὸ μεταξὺ πεθάνει) γιὰ νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν ἰστόρηση τῆς ἐκκλησίας τῆς Βελτσίστας, τὸ τελευταῖο βέβαιο ἔργο τοῦ Κονταρῆ.

Εἶναι σημαντικὸ καὶ ἀσφαλῶς ὄχι τυχαῖο ἀπὸ τὴν ἄποψη ποὺ ἐξετάζεται ἐδῶ, ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Βελτσίστας παρουσιάζει σπουδαῖες ὁμοιότητες μετὰ τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς τοῦ Νησιοῦ στὸ ἀρχιτεκτονικὸ σχῆμα καὶ στὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμά της.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἀπλὸ λιθόκτιστο καμαροσκέπαστο κτίσμα, καλοφτιαγμένο, με ἀρμονικὲς ἀναλογίες ποὺ τὴν χαρακτηρίζει σύμμετρη μετὰ τὴν ἔκταση τῆς ἐκκλησίας τάση σὲ ὕψος ¹⁷.

Τὸ 1542 ὁ ΄Ιωάσαφ ἀνακαινίζει τὸ μονόχωρο ἐπίσης καθολικὸ τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπῶν, μετατρέποντας τὴν ἀρχικὰ ξυλόστεγη ἐκκλησία σὲ αἰσθητὰ ὑπερυψωμένο καμαροσκέπαστο κτίσμα. Ἡ ἴδια προτίμηση τοῦ ΄Ιωάσαφ στὶς θολωτὲς κατασκευὲς ἐκδηλώνεται καὶ στὴν ἐπόμενη ἀνακαίνιση τῆς μονῆς, τὸ 1560, μετὰ τὴν ἀνέγερση τῶν τριῶν θολωτῶν παραναρθῆκων, ποὺ τὸ σχῆμα τῆς ὀροφῆς τους καθορίζεται ταιριαστὰ μετὰ τὴ θέση τους στὸν κορμὸ τῆς ἐκκλησίας (κυλινδρική καμάρα στὸ Δ. παρανάρθηκα, τεταρτοκύλινδρες ὀροφὲς στοὺς πλευρικοὺς παρανάρθηκες).

Φανερὴ εἶναι ἐπίσης ἡ συγγένεια ποὺ παρουσιάζει ἡ εἰκονογράφηση τῆς ἐκκλησίας τῆς Βελτσίστας μετὰ τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπῶν. Τὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα τοῦ καμαροσκέπαστου κτίσματος ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τοὺς κτήτορες καὶ τὸ ζωγράφο τῆς ἐκκλησίας μετὰ τὸν ἴδιο βασικὰ τρόπο ποὺ ἀντιμετωπίσθηκε ἡ ζωγράφηση τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς τοῦ Νησιοῦ.

Τὸ κεντρικὸ μέρος τῆς καμάρας στὴν ἐκκλησία τῆς Βελτσίστας ¹⁸ ὑποκαθιστᾷ τὸν τροῦλλο καὶ σὲ ὁμόκεντρος κύκλους ζωγραφίζονται ὁ Παντοκράτορας, ἡ Παναγία μετὰ τὸν Πρόδρομο καὶ τοὺς ἀγγέλους, οἱ προφήτες καὶ στὶς γωνίες οἱ Εὐαγγελιστὲς. Τὰ μέρη τῆς καμάρας ἀνατολικά καὶ δυ-

15. Πρόχ. Ξυγγόπουλος, Σχεδιάσμα, σ. 114, σημ. 2.

16. Πρβλ. Χατζηδάκης, ὁ.π. σ. 301 καὶ σημ. 11.

17. Βλ. Εὐαγγελίδης, ὁ.π. πίν. 8, 1.

18. Ὁ.π. πίν. 9-16.

τικά ξαναβρίσκουν τὸ ὀργανικὸ σχῆμα τους· τὸ κλειδί τῆς κομάρας ὑπογραμμίζεται μὲ στηθάρια καὶ ἀκολουθοῦν παραστάσεις ποὺ ἀνεπτύσσονται κατὰ τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ. Στὴ συνέχεια κάτω ζωγραφίζονται χριστολογικὲς συνθέσεις σὲ δύο ζώνες στοὺς τοίχους, ὀλόσωμοι Ἱεροὶ καὶ χαμηλὰ διακοσμητικὸ σχέδιο σὲ στενότερη ζώνη ποὺ λειτουργεῖ ὡς πώδιον. Ἡ εἰκονογράφηση τῆς κόγχης εἶναι κατὰ τὸν τύπο τῆς μονῆς τοῦ Νησιοῦ. Στὸ ἱερὸ ὑπάρχουν παραστάσεις μὲ εὐχαριστιακὸ περιεχόμενον καὶ χριστολογικὲς σκηνές. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ σχετικὰ ὅτι, ὅσο γνωρίζομε, τὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν μὲ τὴ μορφή ποὺ ἐφαρμόζεται βασικὰ στὴν περιοχὴ τῆς κομάρας ἀποτελεῖ τὸ παλιότερο γνωστὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δείγμα μεταφορᾶς καὶ προσαρμογῆς σὲ θολοσκέπαστη ἐκκλησίαι τοῦ προγράμματος τῆς τρουλλωτῆς ἐκκλησίας¹⁹.

Ὁμοιότητες ὑπάρχουν ἀκόμη στὴν εἰκονογραφία τῶν ἐπὶ μέρους παραστάσεων καὶ μορφῶν, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ διεξοδικὰ λόγος ἐδῶ. Οἱ εἰκονογραφικοὶ τύποι τῆς Βελτσίστας, συναρμοσμένοι ἀπὸ στοιχεῖα ποὺ καλλιεργήθησαν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν περιοχὴ τῆς Ἡπείρου, μποροῦν νὰ βρεθοῦν σχεδὸν αὐτοῦσιοι στὶς διάφορες ζωγραφικὲς φάσεις τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν ἢ σὲ παραλλαγές ποὺ προσδιορίζουν τὴν ἐξέλιξη τοῦ Φράγκου Κονταρῆ καὶ κυρίως τὴ θέση του σὲ σχέση μὲ τὴ θρησκευτικὴ ἀντίληψη καὶ μὲ τὴν ὀρισμένη ἔκφραση τῆς ζωγραφικῆς τῶν χρόνων καὶ τοῦ κύκλου του.

Ὡστε ἡ ἐκκλησίαι τῆς Βελτσίστας μὲ τὴ συγκεκριμένη ἀρχιτεκτονικὴ μορφή καὶ τὸ εἰκονογραφημένον πρόγραμμά της, ποὺ ἀποτελεῖ ἀπὸ ὀρισμένη ἄποψη ἕνα εἶδος μικρογραφίας μὲ ἐκλεκτικὰ διατυπωμένον περιεχόμενον τοῦ προγράμματος τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν, μπορεῖ νὰ φανερώσῃ καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο τὴν πραγματικὴ σημασίαι τῆς συμβολῆς τοῦ μνημονευόμενου στὴν ἐπιγραφὴ Ἰωάσαφ τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ στὴν ὅλη διαμόρφωσή της²⁰.

Καὶ ἀσφαλῶς θὰ μποροῦσε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ Ἰωάσαφ διαμένοντας προσωρινὰ σὲ κάποια μονὴ τῆς περιοχῆς πῆρε μέρος στὴν ἀνέγερση τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἔχοντας τὴν πεῖρα ἀπὸ τὶς προηγούμενες ἀνακαινίσεις

19. Βλ. Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἑρμηνείαι τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ἐν Πετρούπολει 1909 (φωτοανατ.), σ. 224 (πῶς ἱστορίζεται κυλιστὴ ἐκκλησίαι).

20. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἢ τιμητικὴ θέση τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ προστάτη ἁγίου τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπηνῶν, στὸν Ἁ. τοῖχο τοῦ Ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας τῆς Βελτσίστας μὲ τοὺς συλλειτουργοῦντες ἱεράρχες.

τῆς μονῆς του κατηύθυνε, με ἀνάθεση τοῦ Μητροφάνη, τὸ ἔργο. Καθορίζοντας αὐτὸς τὸν ἀρχιτεκτονικὸ τύπο τῆς ἐκκλησίας, τὸ ζωγράφο πὸ προτιμοῦσε, ζωγράφο με κάποια φήμη ἀσφαλῶς στὴν Ἡπειρο, πὸ πιθανότατα κιόλας τὸν γνώριζε ἀπὸ τὴν προηγούμενη συνεργασία του στὴ μονὴ τοῦ Νησιοῦ, καὶ σὲ συνεννόηση μαζί του διαγράφοντας στὰ χνάρια τῆς ζωγραφικῆς τῆς μονῆς του τὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα, σὲ γενικὲς γραμμές, τῆς ἐκκλησίας τῆς Βελτισίστας. Καὶ θὰ μπορούσε βέβαια νὰ ἦταν ἡ μονὴ αὐτὴ ἢ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Ταξιάρχη πὸ ἀναφέρει τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Β', ἂν ὑπῆρχε ἀκόμη τότε ὀργανωμένη με μοναχὸς καὶ ἡγούμενο. Στὴν περίπτωση αὐτὴ θὰ μαθαίναμε ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τῆς Βελτισίστας τὸ ὄνομα τοῦ ἡγούμενου τῆς μονῆς.

Ἄλλὰ αὐτὰ προϋποθέτουν ὅτι ὁ Ἰωάσαφ διέθετε ὀρισμένη, ἰσχυρὴ ἐπιρροή στοὺς μοναχὸς τῆς ἀγνωστῆς μονῆς, ὅπως ὅποτε μεγαλύτερη ἀπὸ ὅση θὰ δικαιολογοῦσε ἢ τιμητικὴ διαμονή του σ' αὐτὴ. Θὰ ἦταν πῶ ἀπλὸ καὶ εὐλογο νὰ δεχθοῦμε τὴν ἄποψη, ὅτι ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπητῶν ἀποφάσισε καὶ ἄρχισε τὸ ἔργο τῆς Βελτισίστας γιὰ λόγους πὸ σχετίζονταν με τὰ συμφέροντα τῆς μονῆς του στὴν περιοχή, ἀφήνοντας ἔντονη τὴ σφραγίδα του στὸ ἔργο πὸ δὲν πρόλαβε νὰ δῆ τελειωμένο καθὼς πέθανε μέσα στὸ χρόνο²¹, καὶ πὸ τελείωσε κατὰ τὸ παράδειγμά του ὁ διάδοχός του στὴ μονὴ ἱερομόναχος Μητροφάνης. Οἱ ἐνδείξεις πὸ σημειώθηκαν παραπάνω δὲν ἔρχονται, στὸ σύνολό τους, σὲ ἀντίφαση με τὴν ἄποψη αὐτὴ.

Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἐξετάζοντας τὰ δεδομένα τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Βελτισίστας ἀποκομίζουμε, με κάθε ἐπιφύλαξη, σημαντικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπητῶν. Συγκεκριμένα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἤδη γνωστὴ χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ ἱερομόναχου Ἰωάσαφ τοῦ Φιλανθρωπητοῦ, λίγο πρὶν τελειώσει ἡ ἐκκλησία τῆς Βελτισίστας τὸ 1568²², μαθαίνομε τὸ

21. Σύμφωνα με τὴν ἐπιγραφή (πίν. 1, βλ. Εὐαγγελίδης, ὁ.π.σ. 41 - 42), ἡ ἱστὴρηση τῆς ἐκκλησίας ἄρχισε τὸ Μάρτιο καὶ τελείωσε τὸν Ἰούνιο. Τὸ ἀπλὸ καμαροσκέπαστο κτίσμα δὲ θὰ χρειάστηκε πολλὸν καιρὸ νὰ γίνῃ. Τὸ πολὺ, ἔχοντας ὑπ' ὄψη τὸ βαρὺ χειμῶνα τῆς Ἡπείρου καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ διακόσμηση ἄρχισε τὸ Μάρτιο, νὰ ἔγινε τὸ κτήριο ὅλο ἢ στὸ μεγαλύτερο μέρος του τὸν προηγούμενο χρόνο, δηλαδὴ τὸ 1567. Ὁ Ἰωάσαφ πέθανε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἔργου (διὰ σπουδῆς κόπου τε καὶ ἐξόδου τοῦ... καὶ μάλιστα τοῦ προκεκοιμημένου ἀειμνήστου δούλου τοῦ Θεοῦ Ἰωάσαφ...), ἐπομένως ὁ χρόνος τοῦ θανάτου του μπορεῖ νὰ τοποθετηθῆ στὸ 1567/68 καὶ πιθανότερα στὸ 1568, ὅταν γινόταν ἡ ἱστὴρηση τῆς ἐκκλησίας.

22. Ἡ μαρτυρία τῆς ἐπιγραφῆς σχετικὰ με τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου τοῦ ἱερομόναχου Ἰωάσαφ δὲ μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ. Δὲ μπορεῖ λοιπὸν νὰ εἶναι σωστὴ ἡ ἄποψη τοῦ Ἰ. Βελουδοῦ, ὅτι ὁ ἴδιος αὐτὸς Ἰωάσαφ ὁ Φιλανθρωπητὸς ἦταν ἐφημέριος στὸ

ὄνομα τοῦ ἐπόμενου ἡγούμενου τῆς μονῆς, τοῦ ἱερομόναχου Μητροφάνη. Μαθαίνομε ἐπίσης ὅτι ἡ μονή τοῦ Νησιοῦ εἶχε πιθανότατα ὀρισμένα συμ- φέροντα στήν περιοχῇ (κτῆματα καί μετόχι ἴσως) καί ὅτι ὁ Ἰωάσαφ, ἐπεκ- τείνοντας τή γνωστή ἀπό τήν ἀνακαίνιση σέ δύο χρονικές περιόδους τῆς μονῆς τοῦ Νησιοῦ δραστηριότητά του, ἔκτισε μέ τὸ Μητροφάνη τὸ ἐξωκ- κλήσι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος στήν κορυφῇ τοῦ λόφου ποῦ βρίσκεται Β.Δ. τῆς Βελτσίστας.

ΜΥΡΤΑΛΗ ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ - ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βενετίας τὸ 1576 κλπ. (Ἑλ- λήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία, ἔκδ. β', Βενετία 1893 (φωτοαντ.), σ. 129 καί 180. Εὐαγγελίδης, ὀ.π. σ. 142). Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Κ. Μέρτζιος (Τὸ ἐν Βενετία Ἑπειρωτικὸν Ἀρχεῖον, Ἑπειρ. Χρον., τ. ΙΑ', τεύχ. Α', 1936, σ. 10, σημ. 14), ἀπὸ τῆ μελέτη του τῶν ἐπισήμων πρακτικῶν τῆς Κοινότητος δὲν προκύπτει ὅτι ὀνομαζόταν Φιλανθρωπινὸς ὁ ἀναφερόμενος μοναχὸς Ἰωάσαφ, βοηθὸς ἐφημερίου στοῦ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. (Εἶχε ὑποβάλλει ὑποψηφιότητα τὸ 1576 ἀλλὰ δὲν ἐξελέγη ἐφημέριος.) Καί ὅπως σημειώνει πιὸ κάτω ὁ Μέρτζιος, ὑπάρχουν καί ἄλλες ἀνακρίβειες στοῦ ἔργο τοῦ Βελούδου. Ἄλλωστε μοναχὸς καί ὄχι ἱερομόναχος ἦταν ὁ Ἰωάσαφ τῆς Βενετίας «Vice-Cappellano fra Iosaf da Janina» (Μέρτζιος, ὀ.π.).

R É S U M É

L'INSCRIPTION DE L'ÉGLISE DE LA TRANSFIGURATION DE VELTSISTA ET JOASAF PHILANTHROPINOS

(PL. 43)

A l'inscription peinte de l'église de la Transfiguration (1568), qui se trouve près du village Veltsista (actuellement Klimatia) de l'Épire, se mémorise le προκεκοιμημένος ἱερομόναχος Ἰωάσαφ ὁ Φιλανθρωπηνός (pl. 43). Il s'agit, sans doute, de l'higoumène bien connu du monastère de Saint-Nicolas τῶν Φιλανθρωπηνῶν dans l'île du lac de Jannina, qui a restauré et décoré de peintures murales le catholicon et le monastère en 1542 et 1560. Il ne faut pas confondre (Véloudos) Joasaf Philanthropinos, décédé en 1568, comme nous informe l'inscription de Veltsista, avec le moine «Ioasaf da Janina», assistant du curé à l'église de Saint-Georges des Grecs, connu par les actes de la communauté grecque de Venise (1576).

Selon l'auteur, à l'encontre de l'opinion proposée par Évangélidis (Le peintre Frangos Katelanos en Épire), il est plus raisonnable de considérer l'église de Veltsista comme une oeuvre faite, peut-être, par le monastère de Philanthropinon, relative aux intérêts du monastère dans la région ; c'est à dire les fondateurs seraient les deux higoumènes succesifs du monastère, l'hiéromonaque Joasaf Philanthropinos et, après sa mort pendant les travaux, l'hiéromonaque Métrophanes et les moines du monastère, μιμηταὶ καὶ συμβιωταὶ de Joasaf, mentionnés dans l'inscription.

À ce point de vue l'auteur est amené par l'interprétation des données épigraphiques et, en plus, par les indications justifiées par l'église même. On peut, en effet, indiquer des ressemblances évidentes entre l'église de Veltsista et le catholicon du monastère de Philanthropinon en ce qui concerne le type architectural de l'église de Veltsista ; la formation de l'ensemble ainsi que les détails iconographiques de sa décoration ; la place honorable de saint Nicolas, patron du monastère de Philanthropinon parmi les hiérarques du bêma de l'église de Veltsista ; enfin, le fait que le peintre de l'église, connu en Épire, Frangos Kontaris, originaire de Thèbes, avait probablement travaillé avec son frère Georges prêtre et ecclésiarque de Thèbes à la décoration du monastère de Philanthropinon (aux parties latérales du catholicon, 1560).

Si on suppose que l'église de Veltsista n'est pas une fondation du monastère de Philanthropinon, mais d'un monastère inconnu de la région (peut-être le monastère de l'archange - Michel, référé dans une chrysobulle d'Andronique II Paléologue, de l'an 1321, monastère dont l'existence au 16e s., d'ailleurs, n'est pas attesté), les indications ci-dessus confirment que la participation de Joasaf Philanthropinos à la construction et la décoration de l'église de Veltsista est très active et importante.

MYRTALI ACHIMASTOU - POTAMIANOU

Βελτισία (Κληματιά). Ν. Μεταμορφώσεως. Ἡ κτητορική ἐπιγραφή.